

1586 (RHisp. xxxiv, 587); «yo fiu ma via / ves la mongia / ben ermitana, / la catalana, / damunt Falçet, / deçà Poblet, / qui's diu Cartoxa: / hon la gent coxa / puja ab afany», «quants hi anaven / la cavalcaven / com a pública: / vench la inica / coxa e manca, / per dolor d'anca / --», «tísichs, febreros, / los puagrosos, / coxos, artétichs, / folls e frenétichs / --», JRoig (Spill, 15614, 13159, 12153).

Notem, doncs, la part preponderant de les fonts valencianes en la documentació antiga. Però també apareix ja en algunes que no ho són o almenys no consta que ho siguin, i s'observa que en aquestes és també general antigament la forma *coxo*, com en un doc. barceloní de 1436: «P. de St. Johan, qui era *coxo*, per ço com era caigut d'un rocí» (Ardits I, 347); un altre barceloní de 1538 (Madurell-Rubió, *Imprenta*, número 4444); «semblants paraules recita Valeri mateix --- de un home *coxo*, lo qual com un cavaller lo impropetars per scarn, per què ell, dit *coxo*, ere devalat a la batalla», *Breviloqui* de Joan de Galles (S. xv, NCI xxviii, p. 125); *coxo* en el dicc. cat.-alemany de 1502 (§ 1635), i en el Nebrija de Busa, a. 1507; vegeu més testimonis antics en el *DAG.* (s. v. *coxo*): i GColon hi afegeix encara Valeri Màxim, 1395 (ed. Miquel i P., II, 254 i 275).

De la forma *coix*, tan general i arrelada, no sembla haver-hi testimonis abans del *DTo.*, i en una cobla tradicional de les antigues, Ss. xvi o xvii, on el metre s'oposaria a una llicó *coixo*, i de la qual MilàF dona versions que semblen ser occidentals o pirinenques: «és borní d'un ull y *coix* d'una cama, / també de l'altre ull diu que no veu gaire» (*Romillo.*, 284.10).

Avui *coix* és general en el territori de la llengua (crec que també en ross., on en tinc poca confirmació), i tant en el Principat com a les Illes té pertot la forma *kó(j)j*; cap al Nord és d'ús popular fins al límit gascò (Àreu, Tor, 1932), cap al Sud l'àrea d'aquesta forma s'atura prop de l'Ebre, si bé encara sento *kójj* en algun punt dels Ports (Coratxà, 1961), però sembla que *coixo* no és inoït en les comarques de Tortosa i Gandesa (*AlcM*); des d'allí *kójjo* pertot: a Bellmunt de Mesquí (1936), Catí, Coves de Vinromà, Vistabella...; cap al Sud el tinc anotat així mateix: Biar, Ibi, Xixona. No existeix més que en les tres llengües hispàniques (cast. *cojo*, port. *coxo*). Per a l'origen, sense repetir tot el que dic en el *DCEC*, s. v. *cojo*, al qual remeto, assentem de nou que en llatí *COXUS* és un mot rar, que només es troba en C. Cilnius Maecenas (S. I a. C.) i en glosses (*CGL* III, 468.37; v, 595.32, cf. vi, 189); alguns altres van usar *COXO*, *-ONIS* (Nonius, S. III).

Tot sembla indicar que *COXUS* deriva de *cōxa* 'anca, flanc' (el mot que, amb cert desplaçament del sentit, ha donat el nostre *cuixa*), cosa confirmada per un *coxendicus* 'coix' en S. P. Placitus (S. iv d. C.), derivat clar de *coxendix* 'flanc, costat'. Té ben poc fonament la *o* que *AlcM* atribueix a *COXUS*: no és més que un postulat per fugir de dificultats fonètiques en l'etimologia del cat. *coix*. És veritat que el timbre de la vocal tònica catalana sembla empenye'ns-hi; però les da-

des filològiques que hem aplegat donen forta base al supòsit que es tracti d'un mossarabisme (estès des de les terres valencianes, balears i de l'Ebre) i que en el Principat i les Illes s'acabà per llevar-li la *-o*, en temps moderns, segons el model d'adjectius com *moix*, *toix*, *mateix*, *fluix*, etc. Essent així ja no podem atribuir gaire o cap valor al testimoni de la *o* tònica del català per decidir si en llatí era una *o* breu o llarga.

En un altre sentit sospesava jo, en el *DCEC*, la força de dos arguments. Amb la *ó* catalana sembla coincidir el fet que hi hagi *ó* i no *ye* en lleonès (*coxo* en docs. de Sahagun de 1250, i en asturià oriental, Vigón); però això no és segur ni fóra decisiu, car la diftongació davant palatal en lleonès no es produeix pertot, sobretot en les zones menys occidentals (i aquells llocs ho són poc);¹ l'altre argument és que tenim *kójo* (i no *kúejo*) en alt-aragonès (anotat *kójo* per A. Kuhn, des d'Ansò fins a Broto i Guara, *RLR* xi, 56), però tampoc allà la diftongació d'aquest tipus no ha tingut abast geogràfic general, i encara li resta més força el ser cosa només testificada en els parlars moderns.

D'altra banda és veritat que hi ha poca seguretat etimològica en la connexió *COXUS-COXA*: per una part es concebria que vagi amb algun altre grup llatí, separat de *COXA*: *coxim* 'ajupint-se' i *incoxare* 'ajupirse' (veritat que són mots d'escassa vida i certesa), i hom ha pensat a relacionar aquell, més aviat amb *conquiniscere* que amb *coactus*, cosa que sembla tornar a conduir-nos a *cō-* (< *κϕε-*). Així mateix cal insistir en l'estudi de la possibilitat d'un manlleu cèltic (per al mateix *COXA* això s'ha considerat possible, vist que no es documenta fins a Plini), tenint en compte l'existència de l'irl. ant. *cois* f. 'peu', i que potser hi hagué un gal *COXO*- del mateix significat: en tot cas tenim noms de persona gals *Coux-olli*, *Dia-coxie* i aquità *Bon-coxsi* —certament no ben aclarits—; veg. Horts Schmidt, *Die Kompos. in Gall. Pers.-N.*, 154, 185.

En definitiva, doncs, encara la cosa més prudent és atènyer-se al judici provisional que la paraula llatina probablement tenia *ō*, i que la manca de diftongació catalana es deu al caràcter de mossarabisme, contra el qual no hi ha altra raó de pes que la raresa i incertitud de sinònims antics, no mossàrabs, que significassin 'coix' en català (*clap?*, *ranc?*).

DERIV.: *Coixejar* [fi S. xv, Isabel de Villena; Busa-Nebr.; *DTo.*] *Coixesa* [1660, *DTo.*; *coxea* c. 1500, I. de Villena, *Vita Christi* II, 275]; *kójjeza* de les vaques, a l'Alt Urgellet (Ars, 1958). *Coixedat* [Busa-Nebr.]. *Coixera*. *Coixària*. *Coixor*.

CPT.: *Coix-coix*. *Coix-cot*. *Coixeu-coixeu*. *Anar coixint-coixant* «se diu de qui coixeja» maestr. (Ga. Girona), *coixim-coixam* Conflent, cf. aran. *anà kušir-kušir* id.

¹ *Coixo* en doc. de Sahagún de 1166 és ja massa antic perquè puguem assegurar que la *o* no sigui llatinitzant o notació imperfecta; *quoxo* el 1014 és ambigu, etc.